

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การขยายตัวของชุมชนและการเพิ่มประชากรทำให้เกิดผลกระทบต่างๆตามมามีคือ การเพิ่มปริมาณของขยะมูลฝอย ขยะล้นเมือง จนกลายเป็นปัญหาระดับชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและชีวิตประจำวันของมนุษย์ ในปี 2558 ปริมาณขยะมูลฝอยทั้งประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 อยู่ที่ประมาณเกือบ 27 ล้านตัน อัตราการสร้างขยะมูลฝอยต่อคนเพิ่มขึ้นจาก 1.11 เป็น 1.13 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ขณะที่ขยะมูลฝอยเพียงร้อยละ 30 ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง และนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลอย่างจริงจัง ทำให้มีขยะตกค้างและเป็นปัญหามากถึง 30 ล้านตันต่อปี มีขยะถูกขนนำไปกำจัด 13.6 ล้านตัน ถูกจำกัดอย่างถูกต้อง 8.4 ล้านตัน อีกประมาณ 7.09 ล้านตัน ขยะที่ถูกกำจัดอย่างผิดวิธี เช่น การเทกองในบ่อดิน การเผากลางแจ้ง หรือการลักลอบทิ้งในพื้นที่รกร้าง (กรมควบคุมมลพิษ, 2558)

ปัญหาการสะสมของขยะมูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชนนี้ ทุกระดับส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคประชาชนต่างตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ได้มีการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 - 2559 ที่มุ่งเน้นแนวทางการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเท่าเทียมกัน และกำหนดมาตรการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับปัญหาความผันผวนจากผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชนในทุกระดับ มุ่งเน้นการป้องกันและลดมลพิษ ณ แหล่งกำเนิดและการกระจายอำนาจในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิผล การสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับประชาชน การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรม โดยมี เป้าหมาย คือ มีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน “การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ” เป็นการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการป้องกันและลดมลพิษ ณ แหล่งกำเนิด การพัฒนาเมืองและชุมชน การพัฒนาแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐาน และมีการกระจายอำนาจการจัดการ เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิผล ในด้านการจัดการขยะ มีตัวชี้วัด คือ 1) อัตราการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ (Recycle) ไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ 2) อัตราการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ของเสียอันตรายชุมชน และมูลฝอยติดเชื้ออย่างถูกหลักวิชาการต่อปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50

นโยบายดังกล่าวทุกภาคส่วนได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นยิ่งที่ต้งเร่งดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา และป้องกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งในระดับท้องถิ่นเองก็ตระหนักถึงความสำคัญและเตรียมความพร้อมในการแก้ปัญหาในระดับชุมชน ส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นหนึ่งหน่วยงานที่ประสบปัญหาเรื่องการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 15.1 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 9,410 ไร่ จำนวน 10 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 14,031 คน จำนวนครัวเรือ 874 ครัวเรือน ทางส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองทุ่ม มีแนวคิดและนโยบายในการดำเนินการจัดการขยะเพื่อลดปริมาณในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมานั้นประสบปัญหา หลายด้านด้วยกัน คือ 1) ขาดหลักการจัดการขยะที่ถูกวิธี 2) ไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งลงถังขยะ 3) ขาดจิตสำนึกในการจัดการขยะและรักษาสิ่งแวดล้อม 4) การให้ความร่วมมือของประชาชนทุกภาคส่วนยังมีน้อย

ปัญหาดังกล่าว เป็นปัญหาที่เกิดจากต้นทางของแหล่งกำเนิดขยะ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองทุ่ม และทีมวิจัยได้เห็นความสำคัญและความจำเป็นยิ่งต้องศึกษาการหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะเพื่อลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจะเป็นแนวปฏิบัติที่ดี นำไปสู่การลดปริมาณขยะในครัวเรือน ชุมชนสะอาด ถูกสุขลักษณะและน่าอยู่

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1 เพื่อหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะในครัวเรือนของตำบลหนองทุ่ม
- 1.2.2 เพื่อขยายผลแนวปฏิบัติการลดปริมาณขยะสะสมในครัวเรือนของตำบลหนองทุ่ม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย การหาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตประเด็นของการวิจัย ดังนี้

- 1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.3.1.1 แนวทางการจัดการขยะ
 - 1.3.1.2 การเพิ่มมูลค่าขยะ
 - 1.3.1.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 1.3.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกและพฤติกรรมจัดการขยะ

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การวิจัยเน้นการศึกษาในพื้นที่ของตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยนี้ดำเนินการระหว่างเดือน มกราคม 2560 ถึงเดือนธันวาคม 2560

1.4 กลยุทธ์การวิจัย

กลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ แบ่งเป็น 4 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เตรียมนักวิจัย เตรียมพื้นที่เป้าหมาย วางแผนการดำเนินงาน

ระยะที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ ศึกษาดูงานและวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 3 ประชุมเชิงปฏิบัติเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลหาแนวทางการแก้ปัญหาและรูปแบบแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะ

ระยะที่ 4 ติดตามผล ประเมินผล ถอดบทเรียนและสรุปผล

1.5 นิยามศัพท์

รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง วิธีการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางจากแหล่งกำเนิดไปจนถึงการกำจัดและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อลดปริมาณขยะ มีคัดแยกประเภทขยะ การจัดเก็บ การขนย้าย การกำจัด การใช้ซ้ำ การนำกลับมาใช้ใหม่ การทำปุ๋ย ตลอดจนการมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

การใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย หมายถึง การนำขยะมูลฝอยในครัวเรือนหรือในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำขยะอินทรีย์มาทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยอัดเม็ด นำมาเลี้ยงไส้เดือน ผลิตน้ำหมักมูลไส้เดือน ใช้เป็นปุ๋ยบำรุงพืชผักสวนครัว การนำขยะแก้วและกระถางพลาสติกมาใช้ซ้ำ เช่น ปลูกกล้าต้นไม้หรือพืชผักสวนครัว การนำเศษผ้ากลับมาใช้ซ้ำ เช่น แปรรูปเป็นพรมเช็ดเท้า ผ้าเช็ดมือและถุงมือ เป็นต้น

แนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการขยะ หมายถึง วิธีการ กฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างและใช้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในของชุมชน ในการจัดการขยะเริ่มตั้งแต่ต้นทางจากแหล่งกำเนิดไปจนถึงการกำจัดและการนำมาใช้ประโยชน์

พฤติกรรมมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง การกระทำหรือปฏิบัติของประชาชนในชุมชน ได้แสดงออกเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยภายใต้ความรู้ความเข้าใจในรูปแบบที่เหมาะสมและถูกต้องตามกติกาที่ชุมชนตกลงร่วมกันและถือเป็นแนวปฏิบัติจริง

การมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ความคิด ความรู้สึกที่เห็นความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ รู้จักคัดแยกขยะตามประเภทก่อนทิ้งลงถังขยะ การมองเห็นประโยชน์ในการนำขยะมาใช้ซ้ำ นำกลับมาใช้ใหม่ เลือกใช้วิธีการกำจัดขยะที่ถูกต้องตลอดจนลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขยะและมลพิษ

การจัดการตนเอง หมายถึง ข้อตกลง กฎ กติกา ที่ชุมชนสร้างขึ้นร่วมกันใช้ในการปฏิบัติร่วมกันในลักษณะส่วนรวมของชุมชน เพื่อสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่และจำนวนครัวเรือนตามทะเบียนราษฎรในเขตพื้นที่ตำบลป่าสัก อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ชุมชนได้รูปแบบแนวปฏิบัติที่เหมาะสม ได้รูปแบบการคัดแยกขยะในครัวเรือนและปริมาณขยะสะสมในพื้นที่จัดเก็บของชุมชนลดลง

1.6.2 ชุมชนตระหนักรู้เห็นความสำคัญและคุณค่าของการจัดการขยะในครัวเรือนและความผูกพันของชุมชนกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

1.6.3 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมคิดร่วมสร้าง เกิดวิทยากรชาวบ้านในการถ่ายทอดองค์ความรู้

1.6.4 มีคู่มือรูปแบบในการจัดการขยะในครัวเรือนและในชุมชนที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีใน

ชุมชน